

ОСНОВНІ ЗАСАДИ ОПТИМІЗАЦІЇ ДЕМОКРАТІЇ У КОНТЕКСТІ ЗАБЕЗПЕЧЕННЯ ПОРЯДКУ І ДОБРОБУТУ

Джолос С.В.,
кандидат юридичних наук, доцент,
доцент кафедри державно-правових дисциплін
Черкаського національного університету ім. Б. Хмельницького
ORCID ID: <https://orcid.org/0000-0002-0001-5523>
e-mail: debofor@gmail.com

Джолос С.В. Основні засади оптимізації демократії у контексті забезпечення порядку і добробуту

Статтю присвячено проблемам і перспективам демократії як форми організації суспільно-політичного буття в цілому та деяким питанням оптимізації демократії у контексті забезпечення добробуту суспільства зокрема.

З'ясовано істинну мету існування демократії.

Вказано на стійкість держави як найважливішу складову її цінності. Звернуто увагу на переваги президентської республіки, конституційної монархії, «Полібієвої схеми» ідеальної «змішаної» держави, двопартійної системи, непрямих виборів, чіткої фіксації виборів у часі та відсутності інституту позачергових виборів у контексті забезпечення стабільності державного правління.

Запропоновано оптимальну модель правління, визначено розумні межі демократії та прийнятні її форми. Обґрунтовано думку про те, що демократія є більш-менш прийнятною тільки у тому разі, якщо закони держави гарантують неможливість обрання негідного кандидата.

Внесено пропозиції щодо системи цензів для членів колегії виборщиків, кандидатів на виборні посади та службовців виконавчої влади.

Вказано, що сама ідея республіканського правління передбачає розбудову держави «знизу». Обґрунтовано думку про те, що свідомий вибір громадяни можуть зробити тільки у межах своєї громади, під час місцевих виборів чи виборів членів колегії виборщиків, коли вони реально знайомі з кандидатами та їхніми особистими якостями.

Запропоновано політичну модель, за якої люди обирають членів колегії виборщиків, ті на місцевих виборах формують районні представницькі органи, які делегують своїх членів до обласних, а ті, у свою чергу, шляхом делегування свої членів, формують загальнодержавний парламент.

Запропоновано модель побудови «знизу» системи органів виконавчої влади, що передбачає необхідність проходження служби будь-яким службовцем обов'язково з первинної посади в районних органах виконавчої влади і заміщення вакантних посад виключно на основі професіоналізму, досвіду, вислуги і старшинства державних службовців, а не на підставі сваволі вищестоящих посадовців чи випадковості.

Окреслено основні засади заміщення поста глави держави в парламентській і президентській республіці

Вказано, що професіоналізм, досвід і високі моральні якості управлінців та вищих посадових осіб держави – це запорука ефективного управління і добробуту суспільства тощо.

Ключові слова: демократія, стабільність, ценз, двопартійна система, непрямі вибори, професіоналізм, вислуга, законодавча влада, виконавча влада, глава держави.

Dzholos S.V. The general theoretic aspects of the optimization of democracy in the context of the guaranteeing of the order and welfare.

The article is devoted to the problems and perspectives of democracy as the form of organization of the social and political existence in general, as well as to the some aspects of the optimization of democracy in the context of the guaranteeing of the social welfare in particular.

The real aim of the existence of the democracy was revealed.

It was noted that stability is the most important elements of the value of the state. The author pays attention to the advantages of the presidential republic, of the constitutional monarchy, of the «Polybius scheme» of the ideal «mixed» state, of the two-party system, of the indirect elections, of the temporal fixation of the elections and of the absence of the snap elections in the context of the guarantee of the political stability.

The optimal model of government, the rational limits of the democracy and its acceptable forms were proposed. The author says that democracy is more or less acceptable only if the laws of the state guarantee the impossibility of the election of the unworthy candidate.

The system of the electoral qualifications for the members of the Electoral College as well as for the candidates to the elected positions was recommended. Also, the similar system of the qualifications for the officials of the executive power was recommended.

The author says that the republican state should be built «from the below». It was noticed that citizens may make the conscious choice only inside their common during the local elections or during the elections of the members of the Electoral College, when they really know the candidates and their personal qualities.

The author recommends the political model, when people elect the members of the Electoral College, and the last one form the local representative organs during the local elections, and after that the local representative organs delegate some their members to the regional representative organs, and the last one delegate some their members and form the parliament of the state.

Also, the political model, when the executive power is built «from the below», was recommended. The author says that each official of the executive power should start his service from the primary position in local executive bodies, and that the filling of the vacant positions should be done exclusively on the basis of professionalism, experience, length of service and seniority of the officials, but not on the grounds of the arbitrariness of the highest officials or randomness.

The main principles of replacing of the post of the head of the state in the parliamentary republic as well as in the presidential republic were outlined.

It was noted that the professionalism, experience and the high moral qualities of the officials, and especially of the senior state officials, are the fundament of the effective governance and welfare of society, etc.

Key words: democracy, stability, electoral qualification, two-party system, indirect election, professionalism, length of service, the legislative power, the executive power, the head of the state.

Постановка проблеми. Враховуючи низку проблем, які мають місце при реалізації принципу народовладдя, актуальним питанням сучасної політико-правової науки є пошук основних шляхів оптимізації демократії, важливим завданням якої є забезпечення порядку і добробуту.

Аналіз досліджень і публікацій. Загалом, досліджувана проблематика перебувала у полі зору багатьох мислителів давнини та сучасності. При цьому, у контексті цієї статті, серед класиків політико-правової думки, насамперед, варто згадати таких мислителів, як Солон, Полібій, Марсилій Падуанський, Ш.Л. де Монтеск'є, батьки-засновники США, А. де Токвіль, М. Дюверже та ін. Вагоме місце належить, також, і працям таких сучасних дослідників, як: В.А. Бачинін, Р. Гардінер, О.Г. Данильян, Г.Г. Демиденко, В.І. Куценко, О.В. Малько, В.Ф. Нестерович, Ю.М. Оборотов, О.В. Петришин, У. Черчилль, В.Є. Чиркін та ін.

Формулювання цілей статті. Разом із тим, деякі аспекти досліджуваної проблематики залишилися поза увагою дослідників, тож, у межах цієї статті ми плануємо: а) з'ясувати істинну мету існування демократії; б) вказати на стійкість держави як найважливішу складову її цінності; в) звернути увагу на переваги президентської республіки, конституційної монархії, «Полібієвої схеми» ідеальної «змішаної» держави, двопартійної системи, непрямих виборів, чіткої фіксації виборів у часі та відсутності інституту позачергових виборів у контексті забезпечення стабільності правління; г) віднайти оптимальну модель правління, розумні межі демократії та прийнятні її форми; ґ) обґрунтувати думку про те, що демократія є більш-менш прийнятною тільки у тому разі, якщо закони держави гарантують неможливість обрання негідного кандидата; д) запропонувати систему цензів для членів колегії виборщиків, кандидатів на виборні посади та службовців виконавчої влади; е) вказати, що сама ідея республіканського правління передбачає розбудову держави «знизу»; є) обґрунтувати думку про те, що свідомий вибір громадяни можуть зроби-

ти тільки у межах своєї громади, під час місцевих виборів чи виборів членів колегії виборщиків, коли вони реально знайомі з кандидатами та їхніми особистими якостями; ж) запропонувати політичну модель, за якої люди обирають членів колегії виборщиків, ті на місцевих виборах формують районні представницькі органи, які делегують своїх членів до обласних, а ті, у свою чергу, шляхом делегування своїх членів, формують загальнодержавний парламент; з) запропонувати модель побудови «знизу» системи органів виконавчої влади, що передбачає необхідність проходження служби будь-яким службовцем обов'язково з первинної посади в районних органах виконавчої влади і заміщення вакантних посад виключно на підставі професіоналізму, досвіду, вислуги і старшинства державних службовців, а не на підставі сваволі вищестоящих посадовців, глави держави чи випадкового вибору парламентарів; и) окреслено основні засади заміщення поста глави держави в парламентській і президентській республіці; і) вказано, що професіоналізм і досвід управлінців та вищих посадових осіб держави – це запорука добробуту і процвітання суспільства тощо.

Виклад основного матеріалу. У попередніх працях нами було вказано на значну кількість недоліків, які притаманні демократії та загрожують добробуту держави і суспільства.

Разом із тим, наші опоненти можуть пригадати відомий вислів сера Уїнстона Черчилля про те, що «Демократія – найгірший вид правління, не рахуючи всіх інших, які людство випробувало за свою історію» [1].

Також, наші опоненти можуть навести позицію видатного французького мислителя А. де Токвіля (1805–1859), котрий стверджував, що занепад аристократії і поступ людства до свободи, рівності, демократії історично неминучі [2, с. 143].

На це ми їм відповімо, що палкі прихильники різного роду політичних ідеологій, навіть відверто утопічних чи радикальних за своєю сутністю, некритично оцінюючи їх основні положення та перспективи, свого часу, неодноразово стверджували те саме і щодо інших доктрин, які, насправді, досить швидко втратили свою актуальність: так, наприклад, В.І. Куценко зазначав, що «Марксизм-ленінізм науково обґрунтував історичну неминучість революційного переходу людства від капіталізму до комунізму, вказав на основні характерні риси майбутнього суспільства, умови і шляхи побудови комунізму, на всесвітньо-історичну місію робітничого класу як могильщика капіталізму і творця комуністичного суспільства» [3, с. 323].

Таким чином, практично будь-яка політична модель намагається позиціонувати себе як єдино правильна і безальтернативна, тоді як, насправді, вона являє собою лише один з можливих варіантів, що сформувався для вирішення проблем суспільства певної епохи, й який, рано чи пізно, відійде у небуття разом із нею.

Проте, враховуючи доволі високу популярність і значне поширення демократії на даному етапі суспільного розвитку, важливим завданням сучасної політико-правової науки є розробка певних механізмів, які дали би змогу зменшити вплив негативних рис демократії на суспільно-політичне буття та сприяли би ефективному управлінню державою і забезпеченню порядку і добробуту.

В цьому контексті необхідно визнати, що справжньою метою існування демократії практично в будь-якій країні світу є імітація участі народу в управлінні державою, надання вигляду легітимності певній політичній силі, яка шляхом використання «демократичних» технологій здобуває владу, а також удавання того, що обрана влада представляє когось, крім себе самої, і щось, крім власних інтересів, тощо.

Водночас, слід зауважити, що вищезначена імітація народовладдя та формальна легітимація політичних та економічних еліт (чи псевдоеліт), що перебувають при владі, є вельми важливою справою, оскільки навіть громадянам думку про те, що влада є народною і представляє їхню волю, і, таким чином, утримує значну частину громадян від постійної участі у масових заворушеннях та діях, спрямованих на насильницьку зміну чи повалення конституційного ладу або на захоплення державної влади, які, гордо називаючись «революціями» і прикриваючись гаслами про «свободу, рівність, братерство» і т.п., насправді призводять до знищення державності, а відтак – до хаосу, анархії, беззаконня, війн, розрухи, зубожіння і величезних втрат.

Зауважимо, що в юридичній науці існує чимало поглядів на проблему цінності держави. Так, наприклад, В.А. Бачинін зазначає, що «зміст аксіосфери держави повинен відповідати критеріям суспільного блага і справедливості» [4, с. 146]. У свою чергу, відомий український вчений О.Г. Данильян вказує, що «легітимність влади – свідчення її ціннісного змісту для держави» [5, с. 302]. При цьому, як влучно підмічає Ю.М. Оборотов, «найважливішою складовою аксіосфери

держави є її стійкість, оскільки, чим більш стійка держава, тим більшої соціальної та особистісної цінності вона набуває» [6, с. 226].

Таким чином, пануючі у державі закони повинні забезпечити стабільність її політичної системи. У цьому контексті слід згадати позицію відомого вченого В.С. Чиркіна, котрий стверджував, що «напівабсолютно-теократична форма (монархії) забезпечує дуже високу стабільність державного управління... Зміна правителя... не зумовлює ніяку дестабілізацію в державі, просто місце одного монарха займає інший. Надійна стабільність забезпечується і в дуалістичній монархії, оскільки монарх довічно займає свою посаду, готує заздалегідь собі сина-наступника... він призначає і відправляє у відставку уряд. Зміна партій у парламенті не впливає на стратегію й методи управління... Стабільність уряду (міністрів) забезпечується в усіх формах президентських республік, адже парламент не формує його (це робить президент)... У парламентарній монархії і парламентарній республіці партійна належність міністрів, склад уряду повніше і точніше відображає зміни суспільної думки, її коливання передусім через парламент. Однак це зумовлює значний недолік – нестабільність уряду... У післявоєнній Італії (на 1998 р.) змінилося 56 складів уряду, кожен з них існував у середньому рік...» [7, с. 151-152].

У цьому контексті необхідно зауважити, що у найбільш розвинутих чи могутніх державах сучасного світу, як правило, демократія не є абсолютною, не існує у чистому вигляді, а то і взагалі відсутня.

Так, наприклад, в Японії та багатьох державах Європи (Андорра, Бельгія, Ватикан, Велика Британія, Данія, Іспанія, Ліхтенштейн, Люксембург, Монако, Нідерланди, Норвегія, Швеція) наявна монархічна форма правління.

В цьому контексті особливу цікавість викликає політичний лад Великої Британії, який, фактично, втілює ідеї знаменитої «Полібієвої схеми» ідеальної «змішаної» держави [2, с. 33-34; 8, с. 458–508], що поєднує елементи монархії (король), аристократії (Палата лордів) і демократії (Палата громад), а також характеризується двопартійною системою та прецедентною системою права (яке, переважно, створюється судами, без прямої участі представницьких органів у нормотворенні).

Кілька слів варто сказати і про особливості політичного ладу США, основи якого були закладені т.зв. «батьками-засновниками США» ще наприкінці XVIII ст. Як відомо, США є президентською республікою. Враховуючи, що президент США очолює уряд (тобто орган, який практично здійснює завдання і функції держави), цілком очевидно, що найважливішою подією у політичному житті США є президентські вибори. При цьому, якщо парламентські вибори у США (вибори до Конгресу) відбуваються на основі прямого голосування, то вибори президента США є непрямыми: народ обирає представників Колегії виборщиків, яка, власне, й обирає президента. Залежно від кількості населення, кожен з 50 штатів має певну кількість «електоральних голосів» у Колегії виборщиків. При цьому, діє принцип «переможець отримує все», тобто кандидат, який фактично отримав просту більшість голосів у певному штаті, здобуває всі «електоральні голоси» цього штату. Таким чином, для перемоги на президентських виборах США кандидату необхідно здобути більше половини голосів Колегії виборщиків (тобто принаймні 270 голосів з 538 можливих). Також, варто зауважити, що у США відсутній інститут позачергових президентських виборів, тож, у разі дострокового припинення повноважень президента, його функції буде виконувати віце-президент, а чергові вибори відбудуться у перший вівторок після першого понеділка листопада місяця високосного року, як і передбачено Конституцією 1787 р. [9, с. 203–218; 10].

Зауважимо, що відсутність інституту позачергових президентських виборів сприяє політичній стабільності в державі, оскільки робить безглуздими масові заворушення та спроби насильницької зміни чи повалення конституційного ладу або захоплення державної влади лідерами революційних рухів.

Крім того, необхідно сказати, під час парламентських виборів у США діє мажоритарна система, за якої кандидат, що отримав в одномандатному окрузі відносну більшість голосів, вважається переможцем [11]. Таким чином, згідно із «Законом Дюверже», мажоритарним голосуванням в один тур створюються передумови для формування двопартійної системи, яка «в Америці та Англії» є «важливим фактором їх сучасної могутності» [12].

У свою чергу, правлячий режим у таких сучасних ядерних великих державах, постійних членах Радбезу ООН, як Китай чи Росія, взагалі не можна назвати демократичним...

Враховуючи ризики, які таїть у собі демократія, варто вказати на необхідність вироблення певних конституційно-правових механізмів, які були би здатні забезпечити суспільство від їх настання.

Тож, у разі, якщо у певній державі не збереглася стара династія, що ставить під сумнів можливість реставрації монархії, як в Англії в 1660 р., як у різних країнах Європи після завершення Наполеонівських війн в 1814-1815 рр., чи як в Іспанії в 1975 р., цілком очевидно, що, у такому разі, неминуче виникають питання про пошук оптимальної моделі правління, про наділення народу певними політичними правами, про визначення розумних меж демократії тощо.

Зауважимо, що в контексті пошуку оптимальних форм демократії видаються актуальними ідеї видатного італійського політичного філософа Марсилія Падуанського (бл. 1275—1343). Мислитель вважав найважливішою метою законів установа «громадянської справедливості та загального блага», а також «безпеку та стабільність влади государів». При цьому, Марсилій Падуанський першим почав обґрунтовувати думку про те, що джерелом державної влади є народ. Водночас, під «народом» мислитель розумів не всіх громадян, а тільки кращу їх частину – військових, чиновників, священників, що дбають про загальне благо [2, с. 55]. Таким чином, вищевикладені ідеї італійського філософа дають підстави замислитися над перевагами цензової демократії, чи певних інших форм обмеженого народовладдя.

Велике значення у контексті пошуку розумних меж демократії належить творчій спадщині класика політико-правової думки, геніального французького мислителя-просвітника Ш.Л. де Монтеск'є (1689–1755). У своїй безсмертній праці «Про дух законів» (1748 р.) філософ писав: «через те, що в демократіях народ, мабуть, може робити все, що хоче, свободу приурочили до цього ладу, змішавши, таким чином, владу народу зі свободою народу... Але політична свобода полягає зовсім не в тому, щоб робити те, що хочеться. У державі, тобто у суспільстві, де є закони, свобода може полягати тільки в тому, щоб мати можливість робити те, чого належить хотіти, і не бути примушеним робити те, чого не належить хотіти. Необхідно усвідомити, що таке свобода і що таке незалежність. Свобода є право робити все, що дозволено законами. Якби громадянин міг робити те, що цими законами забороняється, то у нього не було би свободи, оскільки те ж саме могли би робити й інші громадяни» [13, с. 171-172].

Мислитель вказує, що принципом демократії є добродесність [13, с. 37-38]. Проте, «коли ця добродесність зникає... республіка стає здобиччю (честолюбців і користолюбців)... (настає) влада небагатых та сваволя усіх» [13, с. 38-39]. При цьому, «якщо законів більше не дотримуються у народній державі, то вона вже загинула, оскільки причина цього зла може бути тільки в зіпсованості самої республіки» [13, с. 38].

Таким чином, правильна організація суспільно-політичного ладу є запорукою належного існування демократичної республіки.

Ш.Л. де Монтеск'є вказує, що «народ, який володіє верховною владою, повинен робити сам все, що він здатен добре виконати, а те, чого він не може виконати, він повинен робити за посередництвом своїх уповноважених. Але ці уповноважені не будуть такими, якщо вони не призначені самим народом; тому основний принцип цього виду правління полягає у тому, що народ сам вибирає своїх уповноважених, тобто посадових осіб держави... народ потребує керівництва з боку ради або сенату. Але щоб мати до них довіру, він повинен сам вибирати членів цих установ або безпосередньо, як в Афінах, або за посередництвом особливої установи, створеної народом для того, щоби їх вибирати, як це робилося у деяких випадках у Римі» [13, с. 26].

Мислитель зазначає: «Відомо, що, хоча у Римі народ і завоював собі право доручати відправлення державних посад плебеям, він так і не міг наважитися вибирати їх, і, хоча в Афінах за законом Аристиди дозволялося вибирати на ці посади осіб з усіх класів, простий народ, зі слів Ксенофонта, ніколи не претендував на ті посади, від яких залежало його благополуччя й його слава» [13, с. 27].

Ш.Л. де Монтеск'є зауважує: «Подібно до того, як більшість громадян цілком здатна бути борцями, але не має всіх потрібних якостей для того, щоб їх обирали, народ здатен контролювати діяльність інших осіб, але нездатен вести справи сам. Необхідно, щоб справи йшли, і йшли не надто швидким і не надто сповільненим кроком; але народ завжди або не в міру активний або зовсім байдужий. Іноді він все повалює своїми сотнями тисяч рук, але буває і так, що на своїх сотнях тисяч ніг він повзає, як комаха. У демократичній державі народ розподілений на певні класи. У різних способах здійснювати цей поділ особливо яскраво проявився геній великих законодавців.

Саме від правильності цього поділу і залежали завжди міцність і процвітання демократії» [13, с. 27].

Просвітник стверджує: «Солон розділив афінський народ на чотири класи. Керуючись демократичним духом, він утворив ці класи для того, щоб позначити не тих, котрі повинні обирати, а тих, котрі можуть бути обрані; надавши кожному громадянину право обирати, він дозволив обирати суддів з-поміж громадян всіх чотирьох класів, тоді як на більш високі державні посади могли бути обрані особи тільки перших трьох класів, до яких входили заможні громадяни. Отже, поділ на класи населення, що має право голосу, являє собою основний закон республіки. Другим основним її законом є спосіб подачі голосів. Призначення за жеребом характерне для демократії; призначення за виборами – аристократії. Жереб являє собою найбільш безневинний спосіб обрання: він надає кожному громадянину можливість послужити вітчизні» [13, с. 27-28].

Ш.Л. де Монтеск'є продовжує: «Але для виправлення недоліків, пов'язаних з призначенням за жеребом, він (Солон) визначив, що обирати слід тільки з числа тих громадян, котрі самі висунуть свої кандидатури, що гідність обраної таким чином особи підлягає розгляду суддею і що кожен громадянин може висунути проти неї звинувачення у тому, що вона негідна обрання. Таким чином, виходило щось середнє між обранням і жеребом. Зрештою, після спливу визначеного строку знову здійснювалося обговорення діяльності даної посадової особи. Все це повинно було значною мірою утримувати нездатних людей від згоди балотуватися за жеребом» [13, с. 28].

Таким чином, при демократії чинні закони повинні гарантувати неможливість обрання негідного кандидата, тобто повинні надавати право голосу лише достатньо добродішним і розсудливим громадянам, забезпечити проходження всіма кандидатами на виборні посади настільки ретельно-го відбору, щоб, в дійсності, не було важливо, кого саме з них буде обрано.

У наших попередніх працях [14] ми вказували на:

1. Високий потенціал конституційної монархії чи президентської республіки у контексті забезпечення політичної стабільності.

2. Вагомі переваги двопартійної системи, яка свідчить про політичну зрілість суспільства, консолідацію громадян навколо певних ідеологічних, а не харизматичних партій, що мають давні традиції, високу репутацію, не допускають у свої лави одіозних осіб, несуть реальну політичну відповідальність за свою діяльність, розраховують на мирний законний прихід до влади та її утримання завдяки ефективному управлінню, добре відомі народу та не навіюють нереалістичних очікувань, істотно зменшують ймовірність приходу до влади сумнівних партій-одноденків тощо.

Додамо також, що двопартійна система є вельми ефективним фільтром, який забезпечує висунення тільки таких кандидатів, які мають достатньо високі моральні, інтелектуальні та професійні якості. При цьому, двопартійна система змушує діячів обох партій утримуватися від негідної поведінки, аби не давати бонусів своїм прямим конкурентам.

При цьому, важливою засадою формування двопартійної системи є запровадження мажоритарного голосування в один тур (як про це каже «Закон Дюверже» [12]).

Крім того, свого часу, ми вказували на те, що за (псевдо)двопартійної системи, певна елітарна група (аристократія, олігархія, тіньова політична еліта тощо) може одночасно контролювати та фінансувати обидві партії, що сприятиме планомірності розвитку суспільства, оскільки формальна зміна влади насправді жодною мірою не дестабілізуватиме суспільно-політичне буття держави, не змінюватиме зовнішньо- і внутрішньополітичний курс.

3. Той факт, що чітко фіксовані у часі вибори (відсутність інституту дострокових чи позачергових виборів) роблять безглуздими спроби захоплення влади, насильницької зміни чи повалення конституційного ладу шляхом масових заворушень, бунтів, повстань і революцій, а, отже, є запорукою стабільності у суспільстві та прогресивного розвитку держави за заздальгідь визначеним курсом.

4. Здатність непрямих виборів урівноважити некомпетентність широких верств населення елітарністю колегії виборщиків, що, фактично, означає, що до реального вибору політичного керівництва держави насправді будуть допущені тільки кращі представники суспільства, які, в дійсності, будуть обирати найкращого серед гідних кандидатів, завдяки тому, що висувати останніх будуть виключно авторитетні політичні партії, що мають давні традиції, досвід та авторитет.

Таким чином, політична модель, що поєднує двопартійну систему, чітко фіксовані у часі вибори та непрямі вибори, фактично, здатна забезпечити своєрідні «вибори без вибору» в позитивному сенсі слова, оскільки і кандидати, і реальні виборці (колегія виборщиків) проходять ретель-

ний попередній відбір, що майже неминуче означає обрання найкращого, чи, принаймні, гідного кандидата.

Важливе значення у контексті здолання негативних рис демократії належить, також, і суворим цензам, які необхідні для того, щоб представниками колегії виборщиків (в умовах непрямих виборів) та кандидатами, що висувуються на виборні посади політичними партіями (у межах дво-партійної системи), могли бути виключно найкращі члени суспільства.

Зауважимо, що історії та теорії відомо чимало досить різноманітних виборчих цензів, з-поміж яких В.Ф. Нестерович називає, зокрема, такі: ценз громадянства, віковий ценз, ценз дієздатності, ценз осілості, мовний ценз, ценз судимості, освітній ценз, гендерний ценз, службовий ценз, партійний ценз, ценз здоров'я, ценз національності, майновий ценз, моральний ценз, расовий ценз, революційний ценз, релігійний ценз, родинний ценз [15].

Разом із тим, на нашу думку, критеріями, які мають бути покладені в основу вищезгаданого цензового пасивного виборчого права та відбору членів колегії виборщиків, слід вважати: а) вік не менше 33 років, що має засвідчити сформованість особистості і наявність певного життєвого досвіду; б) наявність вищої освіти; в) наявність стажу роботи за фахом не менше 10 років, що має засвідчити професіоналізм особи та її здатність до суспільно-корисної діяльності, а також особистий внесок у добробут держави; г) успішне складання публічного випробування (іспиту) на предмет наявності у кандидата високого рівня загальної ерудиції та спеціальних знань у сфері суспільно-політичного буття; ґ) законслухняність і благонадійність особи, тобто відсутність у кандидата кримінального минулого і досвіду участі в антидержавних виступах; д) наявність у кандидата нерухомості та іншої власності (на яку, у випадку протиправної діяльності особи, можна буде звернути стягнення) в межах т.зв. «міщанського набору» (квартира, автомобіль, дача тощо), що має засвідчити належність особи до середнього класу, її неприналежність як до числа багатіїв із сумнівними джерелами збагачення, так і злидарів, яким «нема чого втрачати, окрім власних ланцюгів»; е) наявність у кандидата законних джерел існування та відповідність його способу життя їх обсягу; є) членство особи впродовж тривалого часу (не менше 10 років) у певній корпорації (підприємстві, установі чи організації) чи партії, яка висуває її як кандидата, що має засвідчити певний досвід участі кандидата у громадському чи професійному житті та унеможливити діяльність «політичних кочівників», партій-одноденок чи інших подібних сумнівних утворень; ж) високі моральні якості, що передбачають добросовісність кандидата у сфері як публічного, так і приватного життя; з) успішне проходження психологічних тестів на предмет особистих якостей кандидата, таких як чесність, порядність і т.ін., а також перевірку на поліграфі; и) ценз осілості у певній місцевості і ценз перебування у громадянстві держави не менше 10 років, що має унеможливити участь у політичному житті штучно «новостворених» громадян держави і членів територіальних громад тощо.

Зрозуміло, що ті ж самі критерії (хіба що за виключенням цензів віку, професійного досвіду і наявності певного майна при призначенні випускників вузів на первинні посади молодих спеціалістів районних органів виконавчої влади) мали би застосовуватися і при оцінці можливості допуску особи до права на зайняття посади на державній службі в органах виконавчої влади усіх рівнів, а також і при підвищенні службовця.

Зауважимо, що вищевказані засади цензової демократії жодною мірою не є дискримінаційними і повною мірою відповідають навіть фундаментальному документу у сфері прав людини – французькій Декларації прав людини і громадянина 1789 р., ст. 6 якої, проголошуючи рівність, фактично, допускає певні відмінності у правовому статусі різних людей, якщо вони «обумовлені їх чеснотами і талантами» [16]. Тож, вищевказані засади цензової демократії, навпаки, стимулюватимуть людей ставати кращими, адже для досягнення цензових вимог люди муситимуть здійснювати певну суспільно-корисну діяльність (мати певний трудовий досвід), підвищувати власний рівень культури та освіти (інтелектуально-освітній ценз) тощо.

Окрім вищенаведених загальних рекомендацій, кілька слів хотілося би сказати і про деякі конкретні аспекти досконалої організації владного апарату держави.

Як відомо, монархічна держава (монархія, тобто «єдиновладдя», від грецького *μόνος* «єдиний» + *ἀρχή* «влада») будується «згори» монархом. Часто виникненням самої державності певне суспільство завдячує утвердженню влади певного монарха, яка потім передається його спадкоємцям. Тому влада монарха ґрунтується на давніх традиціях, історичному досвіді, високому авторитеті династії, освячується релігією та спирається на розгалужену систему відносин сюзереніте-

ту-васалітету. Таким чином, цілком логічно, що монарх, який править за божественним правом, є ключовою фігурою держави, а тому має найширші права як у плані управління, так й у плані призначення вищих посадових осіб.

Натомість, республіка (від латинського «*res publica*» – «суспільна справа») будується «знизу» і передбачає участь народу в управлінні державою. Тому, в умовах республіканського правління, вбачається дикістю привласнення президентами безмежних повноважень монархів, а парламентарями – привілеїв знаті, що зводить нанівець саму ідею республіки як спільної справи всього народу і призводить до появи прірви між народом, який нібито будує державу, і тими, хто фактично нею управляє.

Слід визнати, що величезною вадою республіканського правління у сучасних державах є той факт, що під час загальнодержавних (президентських чи парламентських) виборів у багатомільйонних державах, люди голосують за осіб із вельми сумнівними моральними та інтелектуальними якостями, яких виборці, до того ж, зовсім не знають. У результаті, демократично обрані некомпетентні парламентарі і президенти формують уряди під стать собі.

Це трапляється тому, що у сучасності, за демократії, некомпетентні особи, які часто не мають профільної освіти та досвіду, вибрані випадковим чином, опиняються на найвищих державних посадах, й, із захмарних висот столичних кабінетів, намагаються здійснювати управління державою, про яке мають вельми туманні уявлення. Така ситуація явно суперечить ідеям республіканської держави («*res publica*»), яка, будучи «суспільною справою», справою усього народу, по ідеї, повинна будуватися «знизу».

Невипадково, Ш.Л. де Монтеск'є зазначав, що республіканська форма правління підходить для невеликої за територією держави (тоді як монархічна – для середньої, а деспотія – для великої) [13, с. 140–142], оскільки «У великій республіці будуть і великі багатства, а, отже, і непомірні бажання. Коло суспільних справ, що доручаються турботам громадянина, стане занадто великим. Посиляться власні інтереси... У великій республіці спільне благо підпорядковане тисячі різних міркувань; не всі можуть ним користуватися; воно залежить від випадковостей. У невеликій республіці спільне благо жвавіше відчувається, ясніше усвідомлюється, ближче до кожного громадянина; зловживання зустрічають там менше простору, а, отже, і менше покровительства» [13, с. 140-141].

Тож, на нашу думку, народ здатен робити більш-менш обдуманий вибір лише на низовому рівні, у межах своєї громади, в якій він має уявлення про особисті моральні та інтелектуальні якості потенційних кандидатів до колегії виборщиків та кандидатів на владні посади. Тож, на наше переконання, у великій за розміром території і чисельністю народонаселення республіці доречними можуть бути лише місцеві вибори колегії виборщиків, члени котрої потім обиратимуть депутатів районних представницьких органів. Сформовані таким чином районні представницькі органи, на наш погляд, мають делегувати певну кількість своїх представників до обласних, а обласні – до загальнодержавного представницького органу – Верховної Ради Держави. Звісно, ці процеси повинні відбуватися з урахуванням вищезазначених цензів до членів колегії виборщиків і кандидатів від партій у межах двопартійної системи.

Кілька слів варто сказати і про оптимальну, на нашу думку, організацію органів виконавчої влади. Враховуючи, що саме від них залежить практичне виконання завдань і функцій держави, цілком очевидно, що очільником уряду, міністрами та діячами обласних і районних органів виконавчої влади не повинні бути випадкові і некомпетентні особи.

Тож, у республіканській державі, виконавча влада також повинна формуватися «знизу», що сприятиме досвідченості та професіоналізму її представників.

На наш погляд, практично це повинно виглядати таким чином. Особа, яка здобула вищу освіту та відповідає основним вищезазначеним цензам (хіба що крім майнового цензу, поважного віку, досвіду роботи для нижніх чинів і посад), за наявності бажання послужити державі, працевлаштовується за фахом на відповідну первинну посаду до наявних районних органів виконавчої влади і далі проходить у них службу, поступово зростаючи у чинах відповідно до наведеного нижче проекту «Розкладу чинів». Зауважимо, що існування «розкладів чинів» виправдано досвідом історії, оскільки подібні документи існували в багатьох великих, славетних і могутніх європейських державах Нового часу, зокрема у французькому, пруському, шведському, датському королівствах та ін.

Розклад чинів (проект)

Клас	Чини цивільні	Типовий вік, років, з урахуванням вислуги 3 роки у попередньому чині	Відповідні посади, чини, ступені, звання		
			Типова посада	Військові чини	Освітні ступені, наукові ступені та вчені звання
1	Дійсний державний радник	55	Президент, Прем'єр-міністр, його заступники	Генерал армії	
2	Старший державний радник	52	Міністр, його заступники	Генерал-полковник	
3	Державний радник	49	Провідний спеціаліст міністерства	Генерал-лейтенант	
4	Молодший державний радник	46	Спеціаліст міністерства	Генерал-майор	
5	Дійсний радник	43	Голова обласної адміністрації, його заступники	Бригадир	
6	Старший радник	40	Керівник відділу обласної адміністрації	Полковник	Професор
7	Радник	37	Провідний спеціаліст відділу обласної адміністрації	Підполковник	Доцент
8	Молодший радник	34	Спеціаліст відділу обласної адміністрації	Майор	Доктор наук
9	Дійсний секретар	31	Голова районної адміністрації, його заступники	Капітан	Кандидат наук / Доктор філософії
10	Старший секретар	28	Керівник відділу районної адміністрації	Старший лейтенант	
11	Секретар	25	Провідний спеціаліст відділу районної адміністрації	Лейтенант	Магістр
12	Молодший секретар	22	Спеціаліст відділу районної адміністрації	Молодший лейтенант	Бакалавр

Строк вислуги у поточному цивільному чи військовому чині для присвоєння чергового чину складає 3 роки.

Для зайняття певної типової владної посади, особа обов'язково повинна мати цивільний чин відповідного класу. Це має не тільки сприяти наявності у посадових осіб практичного досвіду і професіоналізму, але й унеможливити швидкий злет на хвилі ейфорії натовпу чи корупційних зв'язків різного роду «політичних метеорів» (з подальшим не менш яскравим неминучим падінням).

При цьому, у разі відкриття вакантної посади вищого рівня, її зайняття має відбуватися не внаслідок сваволі вищестоящих чиновників, а у суворій відповідності до принципів визначення старшинства усередині спільноти держслужбовців відповідного профілю.

Для цього, пропонуємо запозичити передовий іноземний досвід, зокрема досвід Королівського військово-морського флоту Великобританії вітрильної доби, який заслужено здобув славу найкращого в світі. Так, зокрема, з епохи вітрил, у Британському флоті існував т.зв. «Флотський список» (список офіцерів), який включав ім'я, звання, старшинство (за званням, віком, відзнаками і вислугою), статус (активна служба/резерв/відставка) і поточну посаду кожного формально затвердженого офіцера флоту, від лейтенантів до адміралів і лордів Адміралтейства. Особливу цікавість цей список представляв для капітанів, що розраховували нового призначення чи присвоєння наступного рангу. За наявності інших рівних умов, для просування офіцера вимагалось спочатку просування всіх, хто був старше за нього по списку. Формально кожний капітан міг рано чи пізно розраховувати на просування, хоча воно здійснювалося не завжди. Зазвичай Флотський список (кілька товстих томів) передавався щороку [17].

Зауважимо, що бюрократичний апарат сучасної держави є надзвичайно великим і розгалуженим, тож, загальний список усіх чиновників держави, «Список державних службовців», мав би колосальний розмір. Водночас, якщо структурувати його за сферами суспільного життя (галузями управління), за ознаками адміністративно-територіального поділу держави, за системою органів влади, то, цілком очевидно, що такі списки цілком могли би мати помірний обсяг і бути придатними для своєї основної функції – визначення старшинства і порядку просування службовців у межах кожного державного органу, в кожній області і районі, у кожній сфері державного управління.

Це неодмінно сприяло би підвищенню професіоналізму службовців та керівників органів виконавчої влади усіх рівнів та їх незалежності від небожителів політичного Олімпу. Відтак, на зміну недолугій виборності і свавільній призначуваності посадовців прийшли би професіоналізм і досвід, оскільки будь-який член уряду починав би свій 30-літній шлях до звання міністра з первинної посади спеціаліста відділу районного органу виконавчої влади, а Президент і Прем'єр-Міністр Держави, відповідно, були би найбільш досвідченими і професійними держслужбовцями. Таку модель меритократії ми би назвали «пірамідальною рейтингократією» або «професійною досвідократією».

При цьому, кожні 3 роки, перед присвоєнням службовцю чергового цивільного чину, він мав би підлягати перевірці за вищевказаними ценовими критеріями.

Зауважимо, що вищеописана система, за якої народ на непрямих місцевих виборах обирає колегію виборщиків, а остання обирає районні ради, ті делегують по кілька своїх представників (депутатів), до обласної ради, обласні ради, так само, – до Верховної Ради Держави, а заміщення посад виконавчої влади відбувається виключно на підставі просування у «Списку державних службовців», цілком могла би сприяти подоланню одвічного дуалізму місцевого самоврядування і місцевих органів державної влади.

Кілька слів варто сказати і про наше бачення проблеми заміщення посади Президента республіканської держави. На нашу думку, тут можливий один із 2 варіантів:

1. Якщо йдеться про парламентську республіку, то Президент може обиратися зі свого складу парламентом (Верховною Радою Держави), який був сформований обласними радами, що, у свою чергу, були сформовані районними радами, обраними колегіями виборщиків з урахуванням вищевказаних цензів, обраними народом на засадах непрямого виборчого права на місцевих виборах.

2. Якщо йдеться про президентську республіку, то Президент може обиратися народом за посередництвом колегії виборщиків на засадах непрямого виборчого права на підставі висунування кандидатів політичними партіями (як це зараз відбувається у США) з урахуванням вищевказаних цензів. Водночас, зауважимо, що цей, другий, варіант, можливий і прийнятний лише за наявності у державі сформованої двопартійної системи. У протилежному випадку, більш доречним (принаймні до часів формування двопартійної системи) вбачається перший варіант.

З урахуванням викладеного, слід сказати, що ні Верховна Рада Держави, що є вищим представницьким і законодавчим органом, сформованим вищеописаним чином, ні Президент Держави, не повинні мати права свавільно призначати чиновників, у т.ч. і вищих посадових осіб держави.

Заміщення службовцями будь-яких посад (крім первинних), у т.ч. і вищих урядових посад, повинно відбуватися не завдяки сваволі глави держави чи випадковому вибору депутатів, а виключно на основі просування у «Списку державних службовців», тобто на засадах формально підтверджених професіоналізму, досвіду, вислуги і старшинства. Тобто, посада Прем'єр-Міністра Держави або Голови Ради Міністрів Держави повинна належати тій особі, яка пройшла 30-річний шлях служби від первинної посади в районних органах виконавчої влади до першої позиції у «Списку державних службовців», і тільки у виключних випадках, таких, як наявність кількох осіб з рівною вислугою, або воєнний чи надзвичайний стан, Прем'єр-Міністр Держави може обиратися та призначатися Президентом чи Верховною Радою Держави з-поміж кількох чиновників, що мають близькі показники старшинства у «Списку державних службовців».

Звісно, певні корективи до просування осіб у «Списку державних службовців» могли би вносити і різноманітні допоміжні показники, такі як кількість успішно вирішених справ конкретним службовцем, позитивні чи негативні відгуки громадян на його діяльність, а також результати діяльності антикорупційних та інших правоохоронних органів тощо.

Зауважимо, що фактична незалежність виконавчої влади від глави держави та парламенту, що забезпечується означеною вище системою, здатна здолати одвічний недолік парламентської республіки і парламентської монархії, за яких коливання у парламенті призводять до нестабільності

уряду та його правління, а також забезпечити суспільство від злету і падіння сумнівних осіб, які милістю випадку опинилися на високих державних посадах.

У разі, якщо якісь запропоновані норми викликатимуть нарікання міжнародної спільноти чи «іноземних партнерів», вважаємо за доречне навести їм цитату з геніальної праці «Про дух законів» відомого французького мислителя-просвітника, одного з найвидатніших фундаторів лібералізму і конституціоналізму Ш.Л. де Монтеск'є: «Лібаній каже, що в Афінах іноземець, який втрутився у народне зібрання, підлягав смертній карі: він був винний в узурпації прав верховної влади» [13, с. 26].

Звісно, вищеописана система може мати певні моменти, які потребують уточнення чи переосмислення, однак, на нашу думку, основні її ідеї гідні того, щоб бути покладеними в основу державного будівництва, що має на меті подолання основних недоліків демократії, забезпечення порядку, стабільного, професійного та ефективного управління, а відтак і загального добробуту суспільства.

Таким чином, у результаті проведеного дослідження, ми дійшли таких **висновків**:

1. Враховуючи, що демократія, попри притаманну їй значну кількість істотних недоліків, описаних у попередніх працях, є досить популярною моделлю організації суспільно-політичного буття у сучасному світі, варто замислитися над основними засадами її оптимізації, тим більше, що, як і будь-яка інша політична модель, вона виникає і функціонує на певному етапі розвитку суспільства, а потім відходить у небуття разом із ним.

2. Істинною метою демократії є імітація участі народу у управлінні державою, надання легітимності тій політичній силі, яка здобула владу шляхом використання «демократичних» технологій, а також формування думки про те, що випадковим чином обрана влада представляє когось, окрім себе, і щось, окрім власних інтересів. Разом із тим, це сприяє утриманню значної кількості населення від участі в масових заворушеннях, бунтах, повстаннях і революціях, що, певною мірою, забезпечує суспільство від хаосу, анархії і знищення.

3. Слід погодитися з думкою Ю.М. Оборотова про те, що «найважливішою складовою аксіосфери держави є її стійкість, оскільки, чим більш стійка держава, тим більшої соціальної та особистісної цінності вона набуває». Тож, одним з найважливіших завдань держави є забезпечення стабільності у житті суспільства.

4. Виходячи з вчення В.Є. Чиркіна, слід сказати, що найбільш стабільне правління забезпечується в умовах напівабсолютно-теократичної та дуалістичної монархії, а також президентської республіки.

Тож, не випадково, у багатьох найбільш розвинутих і могутніх державах сучасного світу відсутня всезагальна необмежена демократія. Так, в Японії і багатьох європейських державах наявна монархічна форма правління. В цьому плані, слід згадати досвід Великої Британії, де панує двопартійна система, і політична модель якої, фактично, втілює знамениту «Полібієву схему» ідеальної «змішаної» держави, що поєднує елементи монархії, аристократії і демократії. Також, варто звернути увагу і на США, де, в умовах президентської республіки, діє двопартійна система, а глава держави обирається на непрямих виборах, чітко фіксованих у часі, що сприяє висуванню обома партіями гідних кандидатів, які фактично обираються елітарною Колегією виборщиків, а не малопідготовленим народом, а різноманітні масові заворушення і революції втрачають сенс через відсутність інституту позачергових виборів. До того ж, не слід забувати і про недемократичний характер правлячого режиму в таких ядерних великих державах, як Китай та Росія...

5. У разі, якщо попри відомі історії випадки, у певній державі вбачається малоімовірним відродження монархії внаслідок винищення монархічної династії, виникає потреба замислитися над пошуком оптимальної моделі правління та визначенням розумних меж демократії та прийнятних її форм.

6. Услід за Марсилієм Падуанським, який вважав народ джерелом влади, хоча до складу «народу» він відносив тільки кращих представників суспільства – військових, чиновників, священників, які дбають про загальне благо, – слід замислитися над перспективами різних обмежених і помірних форм демократії.

7. Виходячи з ідей Ш.Л. де Монтеск'є про те, що принципом демократії є доброчесність; що «народ здатен контролювати діяльність інших осіб, але нездатен вести справи (управляти державою) сам»; що Солон надзвичайно мудро поділив жителів Афін на класи «для того, щоб позначити не тих, котрі повинні обирати, а тих, котрі можуть бути обрані» і що «саме від правильності

цього поділу і залежали завжди міцність і процвітання демократії»; що влада у республіці може формуватися шляхом виборів або жеребу та потребує перевірки гідності та діяльності кандидатів; що республіка підходить тільки для невеликих за розміром території держав тощо, доходимо висновку про те, що при демократії закони повинні гарантувати неможливість обрання негідного кандидата, тобто повинні надавати право голосу лише достатньо добросесним і розсудливим громадянам, забезпечити проходження всіма кандидатами на виборні посади настільки ретельного відбору, щоб, в дійсності, не було важливо, кого саме з них буде обрано.

8. Важливе значення у контексті забезпечення стабільності у суспільстві, загалом, належить: а) конституційній монархії та президентській республіці; б) двопартійній системі, котра забезпечує належний відбір кандидатів та консолідацію суспільства навколо ідеологічних, а не харизматичних партій, істотно знижує ймовірність приходу до влади сумнівних партій-одноденок, забезпечує можливість планомірного розвитку суспільства завдяки продовженню новообраною партією загального курсу попередньої тощо (при цьому, важливою засадою формування двопартійної системи вбачається запровадження мажоритарного голосування в один тур, відповідно до «Закону Дюверже»); в) чіткій фіксації часу виборів, що унеможливорює позачергове їх проведення, і, тим самим, відбиває охоту у різного роду політичних авантюристів до організації масових заворушень, насильницької зміни чи повалення конституційного ладу або захоплення державної влади; г) непрямим виборам, які урівноважують некомпетентність широких верств населення елітарністю колегії виборщиків тощо.

Тож, поєднання двопартійної системи, чітко фіксованих у часі виборів та інституту непрямих виборів, є важливою засадою ретельного відбору і кандидатів на владні посади, і колегії виборщиків, що сприяє обранню найкращого, чи, хоча би, як мінімум, просто гідного кандидата.

9. Важливою засадою приходу до влади гідних осіб є наявність суворих цензів для кандидатів на владні посади, членів колегії виборщиків, службовців органів виконавчої влади тощо, серед яких, насамперед, слід вказати на: віковий ценз; освітній ценз; стаж роботи за фахом; складання іспиту на предмет загальної ерудиції та спеціальних знань; законслухняність та благонадійність; наявність певної власності, законних джерел існування та відповідності способу життя особи їх обсягу; тривале членство особи у складі організації, що висуває її кандидатуру; високі моральні якості; проходження психологічних тестів та перевірки на поліграфі; ценз громадянства й осілості тощо.

10. Якщо монархія (тобто «єдиновладдя» від грецького *μόνος* «єдиний» + *ἀρχή* «влада») передбачає, що держава будуватиметься «згори» монархом, то республіка (від латинського «*res publica*» – «суспільна справа»), очевидно, повинна будуватися «знизу» народом. При цьому, президенти не повинні привласнювати повноваження королів, а парламентарі – привілеї знаті. Крім того, не повинно бути прірви між тими, хто обирає, і тими, хто фактично управляє.

Зауважимо, що згідно з міркуваннями здорового глузду та вченням Ш.Л. де Монтеск'є, республіка підходить тільки для невеликих держав: дійсно, громадяни можуть зробити обдуманій правильний вибір тільки якщо вони знайомі з потенційними кандидатами та мають істинне уявлення про моральні та інтелектуальні якості останніх.

Тож, на нашу думку, доречними можуть бути тільки місцеві вибори, на яких люди обиратимуть з-поміж своєї громади членів Колегії виборщиків, котрі потім обиратимуть районні представницькі органи. Сформовані таким чином районні представницькі органи мають делегувати певну кількість своїх представників до обласних, а обласні – до загальнодержавного представницького органу – Верховної Ради Держави. При цьому, звісно, мають враховуватися вищевказані цензи до колегії виборщиків і кандидатів від партій.

11. Вважаємо, що з метою забезпечення професіоналізму, досвідченості і компетентності управлінців та унеможливлення необдуманості вибору чи сваволі вищого політичного керівництва, у республіканській державі система органів виконавчої влади також повинна будуватися «знизу» на зазначених нижче засадах.

Особа, яка здобула вищу освіту та відповідає основним цензам, працевлаштовується за фахом на первинну посаду до районних органів виконавчої влади і далі проходить у них службу, поступово зростаючи у чинах відповідно до своєрідного «Розкладу чинів» (строк вислуги у попередньому чині має складати не менше 3 років, перед просуванням обов'язкова перевірка за вказаними цензовими критеріями).

У разі появи вакантної посади вищого рівня, її зайняття має відбуватися виключно відповідно до принципів старшинства усередині спільноти держслужбовців відповідного профілю. Для точ-

ного визначення старшинства, необхідне запровадження «Списку державних службовців» (структурованого за сферами управління, адміністративно-територіальним поділом, системою органів влади та ін.), котрий, подібно до «Флотського списку» Британського флоту вітрильної доби, повинен містити відомості про ім'я, звання (чин), старшинство (за званням (чином), віком, відзнаками, вислугою), статус (активна служба/резерв/відставка) і поточну посаду кожного службовця. За наявності інших рівних умов, для просування службовця необхідне спочатку просування всіх, хто старше за нього у списку. Тож, формально, рано чи пізно, кожний службовець має теоретичну можливість дослужитися до посади прем'єр-міністра.

Звісно, певні корективи до просування осіб у «Списку державних службовців» могли би вносити і такі показники, такі як кількість успішно вирішених справ, відгуки громадян, результати діяльності антикорупційних та інших правоохоронних органів тощо.

12. У парламентській республіці президент міг би обиратися зі свого складу парламентом, сформованим обласними радами, сформованими районними радами, обраними колегіями виборщиків, обраними народом на місцевих непрямих виборах з урахуванням цензів. Натомість, у президентській республіці президент, очевидно, міг би обиратися народом за посередництвом колегії виборщиків на засадах непрямого виборчого права на підставі висування кандидатів політичними партіями в умовах двопартійної системи (як це відбувається у США) з урахуванням вказаних цензів.

При цьому, заміщення вакантної посади прем'єр-міністра повинно відбуватися не завдяки сваволі глави держави чи випадковому вибору парламентарів, а виключно на основі просування у «Списку державних службовців», тобто на засадах формально підтверджених професіоналізму, досвіду, вислуги і старшинства, і тільки у виключних випадках (воєнний чи надзвичайний стан), чи за наявності кількох чиновників, що мають рівні показники старшинства у «Списку державних службовців», вибір і призначення глави уряду може здійснюватися президентом чи парламентом.

13. Таким чином, на зміну випадковій виборності і свавільній призначуваності має прийти досвід і професіоналізм, адже будь-який урядовець мусив би починати свій 30-літній шлях до посади міністра з первинної посади спеціаліста відділу районного органу виконавчої влади, а кожен прем'єр-міністр був би найбільш досвідченим і професійним державним службовцем у республіці. Таку модель меритократії, що неодмінно сприяла би підвищенню професійності управління та добробуту держави і суспільства, ми би назвали «пірамідальною рейтингократією» або «професіональною досвідократією».

Перспективним напрямком подальшої розробки відповідної проблематики слід вважати формування системи законодавчих актів та практичних кроків щодо реалізації викладених теоретичних положень.

СПИСОК ВИКОРИСТАНИХ ДЖЕРЕЛ:

1. Правила життя Вінстона Черчилля. Цей день в історії. URL: <https://www.jnsm.com.ua/h/PZ15/> (дата звернення 24.01.2024).
2. Історія вчень про державу і право: підручник / за ред. проф. Г.Г. Демиденка, проф. О.В. Петришина. Харків: Право, 2009. 256 с.
3. Куценко В.І. Комунізм. Українська радянська енциклопедія : у 12 т. / гол. ред. М.П. Бажан; редкол.: О.К. Антонов та ін. 2-ге вид. Київ: Головна редакція УРЕ, 1980. Т. 5: Кантата – Кулики. С. 323-324. URL: <https://leksika.com.ua/15990206/ure/komunizm> (дата звернення 22.11.2023 р.).
4. Бачинин В.А. Морально-правовая философия. Харьков: Консум, 2000. 208 с.
5. Философия права: учебник / Под ред. О.Г. Данильяна. Москва: Эксмо, 2006. 512 с.
6. Оборотов Ю.Н. Содержание аксиосферы государства. Актуальні проблеми держави і права. 2008. Вип. 40. С. 223–231.
7. Чиркин В.Е. Государствоведение: учебник. 2-е изд., испр. и доп. Москва: Юристъ, 2000. 384 с.
8. The Histories of Polybius: in two volumes / Translated from the text of F. Hultsch by Evelyn S. Shuckburgh, M.A. late fellow of Emmanuel College, Cambridge. Volume I. London: MacMillan and Co. and New York, 1889.
9. Конституционное право зарубежных стран / О.В. Афанасьева, Е.В. Колесников, Г.Н. Комкова, А.В. Малько; под общ. ред. д.ю.н., проф. А.В. Малько. Москва: Норма, 2004. 320 с.

10. Про складність механізму виборчої системи США. Голос Америки. URL: <https://www.holos-ameriky.com/a/a-49-2008-11-04-voa3-86909977/222972.html> (дата звернення 22.11.2023 р.).
11. Виборча система США. Вікіпедія: вільна енциклопедія. URL: https://uk.wikipedia.org/wiki/Виборча_система_США (дата звернення 22.11.2023 р.).
12. Duverger, Maurice. *Les partis politiques*. Paris: Librairie Armand Colin, 1951. 476 p.
13. Charles de Secondat, Baron de Montesquieu. *The Spirit of Laws / Translated by Thomas Nugent*. Kitchener: Batoche Books, 2001. 726 p.
14. Кононенко Ю.С., Джолос С.В. *Держава і революції: монографія*. Черкаси: Видавець О.М. Третяков, 2022. 316 с.
15. Нестерович В.Ф. Види виборчих цензів: зарубіжна та українська практика. Експерт: парадигми юридичних наук і державного управління: електронне наукове видання: збірник. 2021. № 6 (18) – грудень. Київ: Видавництво Ліра-К, 2021. С. 113–165. URL: https://maur.com.ua/assets/files/expert/18/expert_6_18_2021.pdf (дата звернення 22.11.2023 р.).
16. Déclaration des Droits de l'Homme et du Citoyen de 1789 // Conseil constitutionnel. URL: <https://www.conseil-constitutionnel.fr/le-bloc-de-constitutionnalite/declaration-des-droits-de-l-homme-et-du-citoyen-de-1789> (дата звернення 24.01.2024).
17. *Naval officer: recruitment and advancement. Fleet battle and blockade: the French Revolutionary War, 1793–1797*. Robert Gardiner, ed. Chatham, London, 2007. P. 127–131.